

Szalai Zsolt

A nő, mint a másik élet lehetősége Villányi László költészetében

„A tenger színeit gyűjtöttem,
de még nem tudtam, kinek ad-
hatom őket. Ki hozza el időmet”
(időközben)

Még Villányi László szerelemre hangolt költészetében is úgy örök téma a nő, hogy nyolc megjelent kötet után sem mondható, hogy verseiből megfejthető lenne a létezés e gyönyörű rejtélye. Pedig Villányi alkata, érdeklődése, témái mind ez irányba tapogatóznak, feltérképezni, megérteni és gyönyörködni benne, érte és miatta.

A szerelem, a nő iránti vonzalom többféle módon tematizálódik verseiben, ami azonban egy legalább két-, de nem ritkán háromtagú viszonyrendszerben vizsgálható. E kapcsolatháló egyik kitüntetett pontja a nő, a másik a lírai szubjektum, míg az esetleges harmadik szerepkör a közvetítő(k)é, akik magát a nőt, illetve az általa kiváltott élményt közvetítik a lírai szubjektum felé.

Villányi kötetét olvasva megfigyelhető, hogy maga a viszonyrendszer soha nem változik, a viszonyok logikai-egzisztenciális vonatkozása azonban annál inkább. Az *Alázat* és *Az alma íze* című kötet verseiben a nő iránti vágy az én egzisztenciális lehetőségeként jelenik meg úgy, hogy a szerelemben meghaladni, illetve a másikban elveszíteni és meglegni akarja önmagát. Alárendeli, sőt leértékeli magát a másikhoz tartozás, egy másik élet reményében, amely hol az elrejtőzés (*Rejtőzések*), hol az én-keresés, önmaga megtalálásának alternatívája:

„Valaha Néreus ötven lánya között éltem,
Ötven pelyhes kar ért naponta bőrömhöz,
Bár utóbb gyanítom: egy volt amaz ötven;
Egész mostani életem őket keresve telik:

(...)
ötven lány ötvenezer mozdulatát hurcolom,
S nem máshoz, hozzám volt érkezésük,
Mert végre Én lehettem Néreus lányai között.”
(Néreisek)

A nőalakok valóságmozzanatokból idealizáltak, a keresett értékek bennük és általuk transzcendálódnak. Az értékek kivetítése és az én azokban való részesesedése azonban mégis erotikus élményekhez kapcsolódik, azonban a vágy kielégítése az érzékiségben csak korlátozott lehet (*Víz*, *Ankísés*). A másikkal való egyesülés, a szexualitás így nem a vágy kielégítését jelenti, hanem a megsemmisülést vagy átlényegülést kívánja: „Végy szádba. / Hadd izzak. / Le-

gyek testeddé.” (*Tél*). Jász Attila szerint „a gyógyulásra való vágyat érezhetjük elementáris igényvel, illetve hiányként. Ahogy a szexnél többet akar, az erotikát akarja, a Másikat, a másik lényvel való, vagy inkább abban való feloldódást. Ezért tűnhetnek folytonos menekülésnek az *Alma íze* kötet versei.”¹

„neked úgy tudok megszólalni,
ahogyan elered az eső;
létezésed vigasztal,
ha tűnök is tetszhalottnak;
hódíthatsz bármennyit,
én őrzöm szerelmedet;
én másnak nem adhatom,
benned így vagyok a hiány”
(Aphrodité)

A vágyott iránt mindig megnyilvánuló csodálat és tisztelt azonban nem feltétlenül igényli a szexualitást, amikor megelégszik a szemlélődéssel, részletekben időzik. Ahogy a *Postáskisasszonyok* című versben; néhány mozzanat, a pillanat erotikája is elég. Az érintésekben, tekintetekben megteremtődik a kapcsolat, amelyből a szubjektum a másikat önmagához, önmagába vonja, s a közös mozzanat kitüntetetté, titokká lényegül: „ünnep, ha egyikük feláll, vagy rámnéz cinkos / esdeklő szemével, ha kezem elveszi, / s éjszaka újrakomponálja vörös haját; / a barna: borítékra szeretkezi a bélyeget, / a szóke ferdén ragaszt, így tudom titkaikat”. A szépre, a nőiség megnyilvánulásaira való fogékonyság azonban abban is megjelenik, ahogyan környezetét, a többi embert figyeli: milyen reakciókat vált ki a nő feltűnése? Ezeket persze részben fikcionálja, mindezt azonban az esztétikailag szemlélt világ teszi lehetővé (*Újságos*).

A szépség felé való törekvés, mint erősz a rész felől halad az egész felé, a valóság töredékei egy immanens-transzcendens világban kapcsolódnak össze egésszé. A platonista, szerelemmániás és más jelzőkkel illethető Villányinál az erősz fogalom egy másik életbe, saját időbe való elvágódást, áthelyeződést takar, s aminek mint világalakító szubsztanciának feminin jellege van. Az erősz mint tiszta vágy az érzékiséghez és a zeneiséghez is kapcsolódik, ugyanakkor alapvető jellege az egészelvülés, a mindennapiságból a teljesség, a harmónia megteremtésének

1 JÁSZ ATTILA: Egy másik élet reménye (Villányi László verseinek erotikus töltete, Forrás 2005. szeptember, 83-91)

igénye. Emellett a szabadságra való törekvés is megjele-
nik az én határátlépésével, a képzelet (és emlékezet) általi
transzcendálódással. Ez azonban korlátozódik az irracio-
nális, csupán csak sejthető lényeg a gyönyör és fájdalom
kettőségében, és a versek leíró és reflexív részei közötti
feszültségben lebeg, a szövegek pedig az egészszelvőség el-
lenére széttöredeznek, mint a *Vivaldi naplója* és különösen
az *időközben* esetén.

Van azonban úgy is, hogy részben megfordul, illetve köl-
csönössé válik a szerelem élményének más(ik) általi közve-
títődése. Az *Apáca* című versben az én az apáca számára
idéz fel valaki mást, azonban itt is megtörténik az általa ki-
váltott élmény önmagába emelése, amely bár különbözik
az apácától, a szerelem univerzalitását mutatja: „ujjaival
végigsimított karomon, / úgy, azóta sem nyúlt senki felém;
/s ezért kevésbé fontos: / kire emlékeztettem.”

A vágyak és a fikcionalitásnak másik esete, amikor a sze-
relem elvesztett lehetőségét tragikusan fogja fel (*Temető*).
A sírokra vésett női nevek a szerelemnek az időbeli távol-
ság áthághatatlanságából, a minden idő meg nem élhetősé-
géből következő fájdalmát hívják elő, amely a szerelem
evilági tökéletlenségének felfogásához vezet.

A *szabadkai villamos* kötet tárgyakra, ruhadarabokra utaló
címei, és a gyakori álom- és fantáziaképek a vágyak, az
irracionális világába vezetnek. A gyerekkori élményekre
visszavezethető szexuális fantázia verseiben (*A szemüveg*,
A fűfoltos bugyi) a nőalakok a kamasz és az érett férfi
viszonyulásainak különbségében, az élmények átélésének
múltbéli örömeiben, illetve múltásuk miatti rezignáltságban
tűnnek föl. Az ártatlanság, a testiség és a képzelet erotikája,
az átélt vagy elszalasztott alkalmak közötti distanciákat
csak egy másik életben és időben, illetve időfelettségben
lehet megszüntetni: „(„Közben egy másik nap lett. Ilyen
könnyedén járunk / át egy másik életbe. Ahol egymás mel-
lett léteünk, és sétálunk, és megírjuk újra és újra a másik
történetet.”)” (*A válltáska*).

Ennek a másik életnek története a *Vivaldi naplójában* ze-
nemű lesz. A hangok azonban nem csak átlényegítik a va-
lóságot és megőrzik az élményt, hanem a zene kiváltotta
hatásban mutatkozik meg a másik élet lehetősége: „Piros
folt a hegedülő lányok nyakán: zeném szerelme- / tes bé-
lyege.” (1718). Ezek a mozzanatok aztán megint zeneté-
mául szolgálnak, így gazdagítva a másik életet, amelyben
minden hang egy lány, vagy a nőiség egy megnyilvánulá-
sa. „Voltaképp egyetlen hang miatt írtam egy kantátát. /
Hogy helye legyen annak a hangnak.” (1736). A zenemű
megkomponált, a másik élet harmóniáját a világ esztéti-
kai szemléletének egysége teremti meg. Benne minden
hangnak egzisztenciális jelentősége és jelentése van, más
és más lehetőséget, alkalmat teremt az én meneküléséhez
és átmenekítéséhez: „Mindenhol, minden körülmények
között kiválik egy hang, / ami éppen akkor életben tart.”
(1732). A zeneszerző-költő olyan médium, aki élményei-
vel magát is részévé teszi a másik, kizárólag számára-való
életnek. A kötet vége azonban e vállalkozás részleges ku-

darcat is megmutatja, amikor az idős Vivaldi fizikai halála
után már nem tud gyönyörködni az ő zenéjét játszó lá-
nyokban. Ugyanakkor a zene végtelen interpretációs lehe-
tősége, főleg ha nők játsszák darabjait, megteremthetik
az örökké alakuló, bővülő, gazdagodó, időfeletti másik
életben a halhatatlanságot.

Az időközben töredékeiben a más(ik) birtokbavétele, az
emlékezés erotikája és a megőrződésben adódó virtuális
szabadság viszont már csak az időben lehetséges. A bibliai
mondatot parafrázálja: „Csöndből lettél, csönddé leszel”.
Éppen ezért az élmények rögzítése már nemcsak az én
számára válik fontossá, hanem ezeknek a nő számára való
közvetítése is kitüntetetté válik („szerettem volna egyetlen
moz- / dulattal neki adni a valaha érin- / tett füvek zöld-
jét, a madarak / röptének minden ívét”), azonban a léte-
zés időhöz kötöttsége miatt ez már csak töredékekben,
szavakban lehetséges. A harmónia az átlényegülésben, a
másikban állítható helyre, s az én másik életének lehe-
tősége a nőben és a nő által van. A szavakkal és szavakban
történő, „a szó mögötti burjánzásban” való megőrződés
tehát már annak médiumszerepét is feltételezi, aki így fo-
gadja magába az ént. Erre egyébként *A Szabadkai villa-
mosban* is találunk példát: „Valaki megismeri szavaimat”
(*A kék pulóver*).

Az én szavakban történő befogadásának nyilvánvaló ero-
tikus jellege is van. Az emlékezetben való megőrződés,
illetve szavainak mondogatása az én fennmaradását, sőt
azok hatása révén aktivitását is lehetővé teszi. A nő be-
fogadja a férfit, aki szavaival termékenyíti meg, és azok
újából kimondásával sokszorozza meg, örökíti át önmagát.
Ez azonban magának a szónak feminin jellegét is hangsú-
lyozza, mert a szó az ént, illetve annak élményeit fogad-
ja magába, ehhez pedig már a töredékek is elegendőnek
tűnnek. Mindemellett a kötet panteisztikus gondolatai kí-
nálhatnak lehetőséget az én átmenekítésére, a másik életre. A
gömbölyű kavics a folyóvízben szintén a nőiségre utal,
de maga az élet metaforájaként olvasható folyó, a víz is,
ahogy befogadja és egyneműsíti az esőcseppeket: „miként
a magányos cseppek las- /sú esővé fordulnak át, s köröcs-
kéik remegése szétárad a vízen”.

Az egy fiatal lány és egy idősödő férfi szerelmének tör-
ténete a *volna szerelem* című kötet, amelyben a közösen
mondott szavaknak van kitüntetett jelentősége, az egy-
másra találás, a szavakban történő egyesülés ezúttal az
együttmondásban, a dolgok közös megnevezésben való-
sul meg:

„az utca már sétánkról mesél, szádról az eső a fű
ruhánktól hajladozik, áll a Napban a bicikli,
mert mondjuk, mondanunk kell közös szavainkat.”

(Szavak)

Ugyanígy a tárgyak is a párkapcsolat metaforáivá lesznek,
mint például a közös fogmosó pohárban egymásnak dőlő
fogkefék. *A szabadkai villamosban* a kék pulóver óvja és

tartja együtt a szerelemeseket („Kék pulóverem majd akkora lesz, hogy betakar mind- / kettőnket”), itt pedig a lány által kisajátított ruhadarab kerül irigylésre méltó közelségbe, hiszen közvetlenül a testhez simulva élvezheti szépségét, de még levetvén is, a székkarfán közelében lehet. A közösen töltött idő, a közösen átélt élmények (mint a másik élet), illetve a másik hiánya köré szerveződő kötetben azonban végül ezúttal is a másik élet lehetetlenségével szembesül, a kapcsolat szakítással ér véget. Ezután már a közös szavak mondogatása is hiábavaló, azok csak a szerelem lehetőségét teremtették meg, a másik kölcsönös megértésének lehetőségét teremtették meg, de közös kimondásuk kell az együttléthez, illetve a beteljesüléshez: „hiszen hiába léteznek alapvető fogalmak, / történetünkkel újra kell teremtenünk őket, / mögöttünk életünk soha nem volt részletei.” (*Kulcsszavaink*). *A nők*,

akiket szerethettem volna, illetve *A nők, akik szerethettek volna* című, párba állított versekben az én, illetve a nők tétovaságából, hibáiból következően elmaradt szerelmek lehetőségén bánkódik.

Az én így – az eddigi költői életművet tekintve legalábbis egyelőre – lemondásra kényszerül egy másik élet „evilági” lehetőségéről. egzisztenciális és ontológiai értelemben is mondja: „A Szakadék Szálló vendége minden nyomorult” (*Szemérmetlen*). A vágy, az erősz azonban továbbra is arra indítja az ént, hogy a nőben, illetve a nőiségben keresse a másik élet(ek) lehetőségét, s ezt mutatják a kötetben még meg nem jelent, különböző nemzetiségű, fiktív költőnők versei is. Árulkodó a *volna a szerelem* töredékben maradt záróversének utolsó két sora is: „mely igen szép vagy és mely kedves / oh szerelem, a gyönyörűségek” (*Adria*).

Pituk József: Kerti padon ülő nő